

Vélemény, vita

AZ EGYETEMI OKTATÓK ELŐMENETELI RENDSZERÉNEK PROBLÉMÁIRÓL

Papp Zoltán

a fizikai tudományok kandidátusa,
Debreceni Egyetem, Környezetfizikai Tanszék
zpapp@tigris.unideb.hu

Néhány éve élénk vita folyik a magyar sajtóban felsőoktatásunk jelenéről és jövőjéről. Az utóbbi három évben a *Magyar Tudomány* hasábjain is több olyan írás jelent meg, amely ezt a témát érintette. Most szeretnék én is ehhez az eszmecseréhez kapcsolódni, és az alábbiakban megkísérlem ráirányítani a figyelmet egy olyan problémára, amely egyetemünkön már hosszú ideje folyamatosan jelen van, és az utóbbi években egyre inkább kiéleződik. Ez a probléma a tudomány és az oktatás viszonyával, illetve ezeknek az egyetemi oktatók előmeneteli rendszerében játszott szerepével kapcsolatos.

Sem a terjedelem, sem ismereteim nem teszik lehetővé, hogy témámat tág (országos vagy nemzetközi) kitekintéssel tárgyaljam. Saját tapasztalataimat egy vidéki állami egyetem természettudományi karának beosztott oktatójaként szereztem. Ezért megállapításaim valószínűleg nem általános érvényűek, de talán elég széles körben érvényesek. Saját nézőpontomnál fogva főleg a beosztott oktatók helyzete, a vezető oktatóvá válás lehetősége foglalkoztat. Igyekszem rámutatni olyan körülményekre, melyek a mai oktatói előmeneteli rendszert diszfunkcionálissá teszik, és javaslatot teszek olyan

változtatásokra, amelyek e helyzetet talán javíthatnák.

Mondanivalóm lényege tömören összefoglalva a következő. Bár ma már az egyetemi oktatók előmeneteli rendszere uralkodóan teljesítményelvű, a kutatási tevékenységet illetően sokkal nagyobb követelményeket támaszt, mint az oktatómunka terén. A kutató- és oktatótevékenység azonban nagymértékben elkülönül, és mindkettő időigényes. Ilyen körülmények között a vezető oktatók azok közül válogatódnak ki, akik a tudományban „hajtanak”, az oktatással pedig a lehető legkevesebbet foglalkoznak. Az előmeneteli rendszer a karrierre vágyó oktatót – abszurd módon – ellenérdekeltté teszi az oktatással való időöltésben, és ez a helyzet rontja az oktatás minőségét. Az oktatói karrierhez ma a tehetség, a szorgalom, a sok és jó munka kevés, ezeken kívül szükség van más, kevésbé pozitív adottságokra, tulajdonságokra. A fentiek miatt jelentős számban olyanok kerülhetnek vezető beosztásokba, akik szervezeti egységeiket nem tudják jól működtetni. (Kontraszelekczióról talán nem beszélhetünk, de rossz kiválasztásról igen.) Az oktatómunka megbecsülését alkalmas változtatások útján jelentősen növelni kell,

mert ezt követeli a hallgatók és az egész társadalom érdeke.

Az oktatás és a kutatás viszonyáról

Az utóbbi évtizedek során hazánkban egyre inkább a kutatási tevékenység vált az egyetemi oktatói teljesítmény értékelésében a meghatározó tényezővé, a ranglétrán való feljebb lépés kötelező feltételévé. Ennek részben történeti és nemzetközi okai is vannak. Manapság gyakran hangoztatott közhely, hogy az egyetemeken az oktatás és a kutatás szervesen és elválaszthatatlanul összekapcsolódik: az oktatás nem is létezhet kutatás nélkül. Ez ma nagyjából igaz, de nem mindig volt így. Ne felejtjük el, hogy az egyetemek hagyományosan elsősorban tudásközpontok: legfőbb feladatuk az emberiség által már megszerzett tudás összegyűjtése és továbbadása az újabb nemzedékeknek, vagyis az oktatás! Az ókori és középkori – gazdag mecénások kegyéből több-kevesebb ideig működő – „ősegyetemek” elsősorban oktattak, és ha folyt is bennük mai értelemben vett kutatás, annak szerepe nem volt nagyon jelentős. Az újkori tőkefelhalmozás a termelőerők gyorsuló ütemű fejlődését idézte elő, ami együtt járt a tudásigényes kutató-fejlesztő tevékenység fellendülésével. Természetes volt, hogy a felvirágzó kutatás jelentős részben az akkor már egyre nagyobb számban és egyre tartósabban létező, egyre inkább közpénzekből fenntartott egyetemekre települt rá. A 20. század végére az egyetemek a nyugati világban valamiféle társadalmi-üzleti vállalkozásokká váltak, amelyek szinte iparszerűen termelik a fejlett gazdaság által igényelt képzett emberfőket és kutatási-fejlesztési eredményeket. Az egyetemek számára a kutató-fejlesztő tevékenység egyre jelentősebb bevételi forrássá vált, és az eredményes kutatók jelenléte a hallgatók számára vonzerőt, a gazdaság számára pedig jobban kiképzett és használhatóbb emberanyagot garantált. Ez érthetővé teszi, hogy

az oktatókkal szemben támasztott elvárások között egyre fontosabbá vált az eredményes, jó kutatómunka. Mára azonban már átestünk a ló túlsó oldalára: a kutatás dominánssá vált az oktatással szemben, és az egyetemi karrier lehetősége szempontjából az oktatómunka túlságosan leértékelődött.

Túlzó elvárások

a tudományos eredményesség terén

Ma hazánkban csak az kaphat egyetemi tanári kinevezést, aki nagyon magas szintű tudományos tevékenységet tud felmutatni. Bár a hatályos Felsőoktatási Törvény (FT) ezt nem követeli meg, a kinevezés feltétele gyakorlatilag az MTA doktora cím követelményeinek való megfelelés. Ezt jelenleg az intézmények belső szabályzatai biztosítják, valamint az, hogy a kinevezés folyamatában az MTA a MAB-on keresztül egyetértési joggal rendelkezik.

Az MTA doktori szabályzata szerint a doktor cím annak adományozható, aki (egyebek mellett) „tudományszakának mértékadó hazai és nemzetközi körei előtt ismert, kiemelkedő tudományos kutatói munkásságot fejt ki”, „az általa művelt tudományszakot... jelentős eredeti tudományos eredménnyel gyarapította, azzal hozzájárult a tudomány továbbfejlődéséhez”. A szabályzat a követelményszinttel kapcsolatban további szempontokat nem ad. (Mennyire ismert? Mennyire kiemelkedő? Mihez képest jelentős? Milyen mértékben járult hozzá?) Ilyenek híján a cím megítélésére indított eljárás lényegében abból áll, hogy a jelölt teljesítményét bizonyos adatok, mutatók alapján összevetik azokéval, akik a címet a közelmúltban már megszerezték. A mutatók mennyiségi és minőségi elemeket is tartalmaznak, közülük legfontosabbak a tudományos közlemények száma és megjelenési helye, illetve az ezekre történt hivatkozások száma és minősége. A tényleges követelményszint tudományáganként különböző, amit az

MTA nyilvánosan is elismer. (Idézet az MTA honlapjáról: „A cím odaítélésének speciális követelményeit az egyes tudományágakra kialakított elvek és gyakorlat határozzák meg.”) Vagyis minden tudományágnak megvan a saját, belső követelményszintje, ami többnyire nem széles körben nyilvános. Egyes nyilvánosan is hozzáférhető adatokból azt lehet sejteni, hogy a természettudományoknál a legfontosabbnak a hivatkozások számát tekintik, s ebből egyes tudományoknál százas nagyságrendű értékre van szükség ahhoz, hogy a jelölt eséllyel pályázhasson a címre. Itt figyelembe kell venni, hogy a természettudományokban az eredmények közlése túlnyomóan idegen nyelven, nemzetközi fórumokon (folyóiratokban, konferenciákon) történik. Százas nagyságrendű hivatkozási szám akár egy vagy néhány (igen nagy jelentőségű) közléssel is szerezhető, ehhez azonban már nagy szerencse is kell, s ezért igen ritkán fordul elő. A címet elnyertek nagy többsége a szükséges hivatkozásszámot évtizedek kitaró munkájával gyűjtötte össze. (Magyar szerzők által is jegyzett, nemzetközi folyóiratokban megjelent cikkek 1990 és 1998 között a *Science Citation Index* adatbázisa szerint átlagosan 2,83 hivatkozást kaptak, amint az Braun Tibor (Braun et al., 2002) adataiból következik.)

Az FT az oktatómunka terén elvben erős feltételhez köti az egyetemi tanári kinevezést – elvárja ugyanis, hogy a jelölt „iskolateremtő egyéniség” legyen. A gyakorlatban azonban ez a követelmény túlzónak és ezért betarthatatlannak bizonyult, mivel a valódi iskolateremtéshez általában egy élet munkájára (és igen nagy adag szerencsére) van szükség. A valóságban a kinevezettek között kevés igazi iskolateremtő található, sőt, gyakran előfordul, hogy egyetemen kívülről (kutatóintézetből vagy máshonnan) jövő „ejtőernyősök” csekély oktatói múlttal is kinevezést kapnak, ha rendelkeznek az MTA doktora fokozattal.

Az FT az egyetemi docensi kinevezéshez nem támaszt erős feltételt sem tudományos, sem oktatási téren. Az utóbbi években azonban egyes intézményekben gyakorlattá vált, hogy belső szabályozásukban erősebb feltételt szabnak, például a kinevezéshez megkövetelik a habilitációt, amely az FT szerint csak az egyetemi tanársághoz szükséges. Ennek indokaként a minőségre szoktak hivatkozni, de talán inkább arról van szó, hogy ezen intézmények vezetői könnyebbnek érzik saját beosztottaik (az FT által nem akadályozott) kinevezésének útjába állni, mint a kinevezésekkel járó fizetésemelések anyagi fedezetét megteremteni. A habilitáció az FT szerint „az oktatói és az előadói képesség, valamint a tudományos teljesítmény egyetemi megítélése”, melynek során „a pályázó az egyetem habilitációs szabályzatában meghatározott módon ad tanúságot tudományos, szakmai eredményeiről, ... a doktori (PhD) fokozat megszerzése után folytatott oktatói, kutatói ... teljesítményéről”. A kialakult gyakorlat szerint a habilitáció is a kutatói eredményesség terén támaszt sokkal erősebb követelményeket, és bár ezek intézményenként és tudományáganként is különböznek, nagyjából az MTA doktora cím követelményeinek (mutatószámok szerinti) felét-kétharmadát jelentik.

A tanársegédekkel és adjunktusokkal szemben az FT nem fogalmaz meg elvárásokat, azonban kijelenti: „A... tanársegéd, valamint az... adjunktus kinevezése határozott időre – legfeljebb négy évre – szól. A ... tanársegédek kinevezése egyszer, az adjunktusok kinevezése két alkalommal ismételhető meg.” A kinevezések pályázatok útján szerezhetők meg, amelyeket a belső, intézményi szabályzatok szerint bírálnak el. A korábbiak alapján nem meglepő, hogy a pályázatok elbírálásánál a tudományos pályára való alkalmasság, illetve az eredményes tudományos tevékenységet igazoló adatok sokkal nagyobb súllyal esnek latba, mint az oktatás terén szerzett érdemek.

Az oktatás elárvulása, avagy mi kell ma az egyetemi karrierhez?

A fiatal, pályakezdő oktató természetes módon karrierre, vagy legalábbis magasabb beosztásra vágyik, hiszen ez jelentősen nagyobb fizetést és más téren is növekvő lehetőségeket jelent számára. A magasabb beosztáshoz a fentiek szerint az eredményes tudományos tevékenység segítheti hozzá. Az eredménnyel kecsegtető kutatások megtervezése, megszervezése, végrehajtása, és az eredmények közzlése (ami később a hivatkozások és egyéb dicsőségek alapja lehet) azonban igen sok időt igényel. Az idő pedig véges, és egy oktatónak az oktatással is foglalkoznia kell, ami – a ma jellemző oktatási terhelés, óraszámok mellett – úgyszintén nem kevés időt vesz igénybe. (A másodállások és mindenféle egyéb pénzkereső tevékenységek időszükségletéről már ne is beszéljünk!)

Egy egyetemi oktatónak meg kell osztania munkaidejét az oktatás és a kutatás között! Ez persze nem lenne olyan nehéz, ha az oktatás és a kutatás között valóban olyan szoros lenne a kapcsolat, ahogyan azt gyakran hangoztatják. De hát, bizony, nem ez a helyzet: az oktató tevékenységében az oktatás és a kutatás egymással csak kevésbé fednek át, egymástól jól elkülönülnek. A kutatás ugyanis napjainkban nagyon erősen specializálódott. Az emberi tudás és ezzel együtt a lehetséges kutatási témák spektruma (még a természettudományokon belül is) mára annyira kiszélesedett, hogy egyetlen ember e nagy teljességnek csak egy igen pici szeletével képes a kutatás szintjén foglalkozni. A polihisztorok kora végleg lejárt. Az oktatás pedig nem működhet úgy, hogy minden oktató csak azt a nagyon szűk témát oktatja, amit kutat(ott) is. Az elsőéves hallgatók képzését a matematika, fizika, kémia, biológia stb. alapismereteinek oktatásával kell kezdeni, amelyek többségét ma

már szinte senki sem kutatja, mivel ezek az adott tudományág mindenki által elfogadott, szilárd alapjaivá váltak. Még a felsőbb évek speciálisabb tárgyainak többségénél is az a helyzet, hogy a megtanítandó ismeretek túlnyomó hányada kívül esik az oktató saját kutatási témáján. Az oktatás és a kutatás csak a képzés legvégén, a diplomamunka, szakdolgozat témavezetésében, illetve a PhD-képzésben kapcsolódhat szorosabban egymáshoz. Emiatt a gyakorlatban az oktató által az oktatásra (az előadások, gyakorlatok megtartására, az ezekre való felkészülésre, az órák megtartásához szükséges feltételek biztosítására, a dolgozatjavításra és vizsgáztatásra, a szakdolgozatok, diplomamunkák vezetésére, az oktatómunka adminisztrálására, az oktatott tárgyak tartalmának és az oktatás módszertanának fejlesztésére, jegyzetek írására, új képzések és tantárgyak kidolgozására, a szervezeti rendszer működtetésére) fordított idő túlnyomó hányada a kutatás szempontjából elveszett, haszontalan, kieső idő.

Kikből válhatnak egyetemi tanárok a jelenlegi rendszerben? Igen kevés az esélyük erre azoknak a beosztott oktatóknak, akik pályafutásuk kezdetétől sok idejüket fordítják az oktatásra, függetlenül attól, hogy ezt saját jószántukból, kedvvel és odaadással teszik, vagy esetleg csak felső kényszer hatására. Hiszen a sok oktatómunka miatt túl kevés idejük marad kutatásra. Számukra – legalábbis azokban az intézményekben, amelyek a docensi kinevezéshez is habilitációt követelnek – még a docentúra is elérhetetlenné válhat. Egy fiatal, beosztott oktatónak a lehető legtöbb időt kell a kutatásra fordítania ahhoz, hogy majdan reális esélye lehessen vezető oktatóvá, esetleg egyetemi tanárrá válnia. Ennek érdekében minden mást – és ezek között az oktatást is – hanyagolnia kell, azokra csak minimális időt szabad fordítania! Vagyis a majdani vezető oktatók azok közül válogatódnak ki, akik a lehető legkevesebb időt töltik az oktatással. De hát tudja-e

csökkenteni egy fiatal beosztott oktató az oktatással töltött időt? Hiszen oktatási feladatait általában nem ő választja meg. Mégis vannak erre lehetőségek. A legegyszerűbb az, hogy a fiatal a rábízott oktatási feladatot a minimálisan elégséges szinten, a lehető legkisebb idő- és energiaráfordítással végzi el. Ha esetleg ezért kritika érné, megértésre találhat az a védekezése, hogy ő most inkább a kutatómunkára összpontosít. Manapság könnyen alkalmazható és célravezető taktika lehet az is, hogy a fiatal elmegy kutatni Nyugatra, ha lehet több évre, akár egyetemi állása feladásával is. Külföldön minden idejét a kutatásra fordíthatja, és ha évekkal később hazajön, az egyetemi álláspályázatokon előnybe kerülhet az itthon maradt, időközben az oktatás terheit is hordozó riválisaival szemben. Ma tulajdonképpen az a legcélravezetőbb, ha a fiatal a pályáját nem egyetemen, hanem kutatóintézetben kezdi (akár itthon, akár külföldön), ahol nem kell oktatnia. Öt-tíz eredményes évet követően sikeresen előzheti meg egy oktatói álláspályázaton (és ezzel ütheti ki egyetemi állásából!) azt a kortársát, aki ugyanazt az időt az oktatás terheit is viselve töltötte, és emiatt a tudományban jelentősen elmaradt csak a kutatással foglalkozó vetélytársa mögött.

A sikeres egyetemi karrierhez ma a tehetség (szellemi képességek) és a szorgalom (időráfordítás) önmagában kevés, ahhoz szerencsére és számottevő ügyességre (célravezető karriertaktika követésére) is szükség van, elsősorban a tudományos tevékenység terén. A szerencse szerepe már a tudományos érdeklődés kialakulásában megjelenik (azonos tehetséggel és szorgalommal különböző tudományágakban különbözőképpen lehet érvényesülni), később pedig olyan dolgokban, hogy a kezdő fiatal hol kap állást, ott milyen eredményességű közösségbe kerül, milyen kutatási témával kezd foglalkozni, kinek a vezetésével. Az, hogy egy kutatónak sikerül-e olyan értékes,

nagy jelentőségű (sok idézést kapó) kutatási eredményeket elérnie, amelyek neki rövid időn belül nagy megbecsülést (MTA doktora fokozatot, egyetemi tanárságot) hozhatnak, igen nagymértékben a szerencsén múlik! A magasabb beosztásokért folyó verseny célja az egyetemeken is ugyanaz, mint másutt: nagyobb anyagi lehetőségek (személyi jövedelem, a továbbhaladást lehetővé tevő tőkejellegű eszközök) és hatalom (lehetőség a dolgok befolyásolására, szabadság mások befolyásától) megszerzése. Igazi dicsőségre vagy akár csak szélesebb körű ismertségre ugyanis csak nagyon keveseknek van esélyük. A pénz és a hatalom ebben a szférában is nagyon vonzó dolgok. Ezért nem lepődhetünk meg azon, hogy a felsőoktatás sem mentes a karrierizmustól. A karrierista technikák alkalmazását – nevezzük ezt a továbbiakban ügyességnek – nem ítéltük el általában, hiszen ezzel részben a versenyt is elítélnénk, amely pedig az emberi civilizáció fejlődésének egyik motorja (bár a vesztesek nézőpontjából azért árnyoldalai is vannak). Például a személyiség fejlesztésében, az egészségrontó szokásoktól való tartózkodásban, az idő beosztásában, a tervkészítésben semmi kivetnivaló sincs, sőt! Ezekkel ellentétben már inkább negatív megítélés alá eshetnek azok az „időnyerő” módszerek, melyek az érvényesülést legjobban szolgáló tevékenységekre (itt a kutatómunkára) fordítható időt növelik olyan más tevékenységek rovására, mint az alapvető munkaköri kötelelességek (például az oktatómunka), a pihenés és regenerálódás, a művelődés és tájékozódás, a család alapítása és a családdal való együttlét, az emberi kapcsolatok ápolása. E módszerek többsége ugyanis veszélyezteti a normális emberi életvitelt, és a deviancia (fanatizmus, munkamánia, önsanyargatás, tudatbeszűkülés) felé taszít. Erkölcstelen kifogásolható a személyi érdekkapcsolatháló építgetése és kihasználása, vagyis a nálunk nagyobb vagy velünk egyenlő

befolyással bíró személyek behálózása és meggyőzése arról, hogy – pusztán ismeret-ségi vagy viszonyossági alapon – másokkal szemben bennünket részesítsenek előnyben. (Ki merné tagadni, hogy a sógor-komaság a tudományos-egyetemi életben is létezik: szívesebben hivatkozunk, szavazunk arra, kedvezőbben bíráljuk el azt, akit közről ismerünk, vagy akitől számíthatunk viszonzásra.) Sajnos, az egyetemi-tudományos világban is előfordulnak olyan egyértelműen elítélendő dolgok, mint a hatalommal való visszaélés, a versenytársak kiszorítása, az ötletlopás, a plágium, a csalás. Igen széles körben, szinte közmegegyezéssel alapon alkalmazunk manapság olyan – morálisan elfogadhatatlan – technikákat, amelyekkel a közlemények és a hivatkozások száma viszonylag kevés többletmunka és idő befektetésével jelentősen növelhető (Papp, 2004).

A mai oktatói előmeneteli rendszer az oktatással kevés időt töltőknek, a szerencséseknek, az ügyeseknek és a fanatikus munkamániásoknak kedvez, másrészt pedig esélytelenné teszi azokat, akik sokat foglalkoznak az oktatással, és – bár tehetségesek, szorgalmasak és jól dolgoznak – nincs szerencséjük, nem szívesen ügyeskednek, illetve normális emberi életvitelt folytatnak. A rendszer ugyanis nem kezeli valós értékén az oktatómunkát, kifejezetten jutalmazza a szerencsét és a kutatásban megnyilvánuló munkamániát, és toleráns az ügyesekkel. Ezek következtében ma már eléggé általános az a gyakorlat, hogy a tehetséges beosztott oktatók és docensek (óráik megtartásán túl) csak akkor foglalkoznak az oktatással, ha nagyon muszáj, egyébként pedig nagy lendülettel kutatnak, illetve tudományos karrierjüket építik. Az egyetemi tanároknak (révbe érve) már lehetne idejük oktatási ügyekkel foglalkozni, azonban az évtizedeken keresztül megszokott értékrendjükön (első helyen a kutatás, második vagy többedik helyen az

oktatás) ekkor már nemigen tudnak, és nem is akarnak változtatni.

A kutatás a fentiek szerint egyre inkább elszívja az időt, az energiát és a tudást (a tudós emberfőket) az oktatástól. Ez a helyzet nagyon hátrányos az oktatás szempontjából éppen most, amikor igencsak megszorodtak az oktatási feladatok. A hallgatói létszám az utóbbi tizenöt év során többszörösére nőtt, míg az oktatók létszáma nagyjából szinten maradt. Emiatt több tanórát kell tartani, több hallgatót kell vizsgáztatni, több szakdolgozatot, diplomamunkát kell vezetni, több időt igényel az adminisztráció. A közelmúltban indított számos új képzés tantervei számos új tantárgyat tartalmaznak, amelyek programjait tisztességesen ki kellene dolgozni, jegyzeteket kellene írni. A hallgatóság átlagos képességszintjének csökkenése miatt régi tárgyak korábban jól bevált programjait is át kellene dolgozni. Az oktatás tartalmát és módszereit hozzá kellene igazítani a modern technikai lehetőségekhez és az új szervezeti formákhoz (kreditrendszerű, illetve többkimenetű képzések). Ha a közoktatásban valóban el akarunk mozdulni a lexikális elméleti tudás erőltetésétől a gyakorlati képességek fejlesztését előtérbe helyező képzés felé, akkor ennek érdekében az egyetemeknek meg kellene kezdeniük tanárképzési programjaik átalakítását. Az egyetemi oktatás színvonala azonban még tovább fog csökkenni, és a fenti feladatok sem lesznek kielégítő szinten elvégezve, ha az oktatók – abszurd módon – ellenérdekeltek maradnak abban, hogy az oktatással foglalkozzanak.

Mi a teendő?

Vissza kell adni az oktatómunka becsületét az egyetemi oktatók előmeneteli rendszerében! Meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy azok is vezető oktatók lehessenek és vezető beosztásba – s ezzel együtt magasabb fizetési kategóriába – kerülhessenek, akik nem a kutatás, hanem az oktatás terén

jeleskednek, ezen a területen szeretnék alkotókedvüket kiélni. Veszélyes téveszme ugyanis, hogy vezetői feladatok ellátására is alkalmas egyetemi oktató csak az lehet, aki kutatómunkájában eléri vagy megközelíti az MTA-doktori szintet. Tudomásul kell venni, hogy az oktatás tömegesedésének és piacosodásának korszakába léptünk, ahol a magas szintű tudományos elvárások egyre anakronisztikusabbá válnak. A kutatás a kevés leendő kutató (elit) képzése és az intézmények finanszírozása szempontjából fontos marad ugyan, de a hallgatóság többségének oktatása szempontjából egyre kevésbé lényeges. Az eltömegesedő felsőoktatás működtetése egyre inkább más jellegű (oktatói, szervezői) képességeket igényel.

Az előmeneteli rendszernek természetesen teljesítményelvűnek kell maradnia, és elsősorban azt kell vizsgálnia, hogy a pályázó alkalmas-e a pályázott beosztás betöltésére. A pályázó megítélésénél, alkalmasságának vizsgálatánál azonban az oktatási és kutatási teljesítményt legalább egyenrangúként kell kezelni! Elterjedt vélemény, hogy az oktatási teljesítményt nehezebb reálisan megítélni, mint a kutatásit, és talán némileg ez is hozzájárult a jelenlegi helyzet kialakulásához. Szerintem ez a vélekedés téves. Egyrészt az oktatási teljesítmény is mérhető alkalmas mutatószámokkal (megtartott órák száma és minősége, kiadott érdemjegyek száma, vezetett szakdolgozatok, diplomamunkák száma, létrehozott új eszközök, módszerek, tantárgyak, oktatási segédletek, jegyzetek, tankönyvek száma és minősége stb.), másrészt a kutatási teljesítmény mérésére használt módszerek megbízhatósága igen sok kívánnivalót hagy maga után (Papp, 2004).

Szerintem olyan előmeneteli rendszert kellene teremteni, amely az oktatóknak az eddiginél nagyobb szabadságot ad szakmai irányultságuk megformálásában. Ne terheljük le sok oktatási feladattal azokat, akik szívesebben és eredményesebben foglalkoz-

nak kutatással, és ugyanakkor ne követeljünk sok kutatómunkát azoktól, akik inkább az oktatás felé orientálódnának. A kinevezések feltételeként a kutatási és oktatási teljesítmény (mérőszámokban, matematikailag kifejezett) összegét kellene meghatározni, amelyen belül a kutatási és oktatási teljesítmény aránya széles tartományban változhatna! Ehhez a kutatási és az oktatási teljesítmény mérőszámainak egymásba átválthatóknak kell lenniük, vagyis meg kellene mondani, hogy hány „ekvivalens teljesítménypontot” ér egy-egy tudományos közlemény, hivatkozás stb. (ezek minőségét is figyelembe véve) az egyik oldalon, illetve egy-egy tanóra megtartása, érdemjegy kiadása, szakdolgozat vezetése, jegyzet megírása stb. a másik oldalon. Az átszámítási szabályokat nem lenne nagyon nehéz definiálni, ha ezt ugyanúgy az időszerűségletre alapoznánk, mint a kreditrendszerű oktatásban a hallgatói teljesítmény kreditekkel való mérését. Ez nem zárja ki a minőségi elemek figyelembe vételét sem. A kutatómunka értékelésénél azonban csökkenteni kellene a teljesítménytől független tényezők által erősen befolyásolt mutatók (hivatkozásszám), és növelni a teljesítményt szorosabban követő mutatók (közleményszám) szerepét. Minden egyetemi oktatótól meg lehetne követelni, hogy valamilyen minimális szinten oktasson és kutasson is, a kutatással kapcsolatos minimumszintet azonban a jelenleginél sokkal alacsonyabban kellene meghúzni. A keveset kutató kollégák az oktatással szerezhetnék meg a magasabb beosztásba kerülésükhöz szükséges teljesítménypontok többségét.

Egy ilyen rendszer nemcsak az oktatók, hanem az intézmények számára is előnyös lenne, mivel oktatóik között lennének olyanok, akik tiszta lelkiismerettel eredményesen kutatnak és pályázati pénzeket szereznek, és olyanok is, akik lelkesen végzik az oktatással kapcsolatos feladataikat anélkül, hogy az erre fordított időt saját karrierjük

szempontjából elvesztegetettnek éreznék. A javasolt rendszerben a szerencse és az ügyesség (az elmarasztható karriertechnikák) szerepe csökkenne, mivel ezek főleg a kutatáshoz kötődnek. Ebben a rendszerben lehetőség lenne a különböző tudományágak követelményeinek közelítésére is, és ezzel csökkenthető lenne az a feszültség, amit

jelenleg az okoz, hogy egymás mellett (egy egyetemi karon belül), különböző tudományágakat művelő szakemberek azonos munkateljesítményét különböző beosztásokkal és fizetésekkel honorálják.

Kulcsszavak: *egyetemi oktatás, egyetemi kutatás, oktatói előmeneteli rendszer*

IRODALOM

Braun Tibor – Glänzel, W. – Némethné Kovács É.
– Pereszteginé Szabadi Zs. (2002): Magyarország helyzete a természettudományi alap kutatás világában:

Tudományometriai tájkép a második évezred végén. Magyar Tudomány. **47**, 235–245.

Papp Zoltán (2004): A tudányosteljesítmény mérésének problémáiról. Magyar Tudomány. **49**, 232–40.

A felsőoktatási reformmal kapcsolatos vitákban sokféle nézet jelenik meg. A **Magyar Tudomány** szívesen ad helyet a vitának.

A Szerkesztőség

